

daad en gedachte

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

27ste JAARGANG, NUMMER 9, SEPTEMBER 1991

DAAD EN GEDACHTE

Bij elke bijzondere handeling gaat het denken aan het doen vooraf. Bij het handelen van klassen of massa's blijkt de betekenis van het handelen pas achteraf. Hier gaat de daad vooraf aan het begrip.

Theo Maassen

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDRAGEN

Redactie en administratie:

Schouw 48-11

8232 BD Lelystad

Postgiro 30 76 95

BIJ DE PvdA GAAT HET IN FEITE NIET OM DE WAO MAAR OM EEN MYTHE

Nadat in mei 1989 het tweede kabinet-Lubbers ten val was gebracht, hebben wij in *Daad en Gedachte* opgemerkt, dat „men al wel bijzonder naïef moest zijn om te geloven, dat er eindelijk eens koers zou worden gezet naar een wat rechtvaardiger lastenverdeling”. Wij betoogden ook, dat er voor arbeiders geen enkele reden was om zich over de val van de regering te verheugen. Door wat voor regering de demissionaire ook zou worden opgevolgd, de nieuwe zal, zoals iedere regering in deze maatschappij, de belangen van de heersende klasse dienen, zo schreven wij. En aan het adres van al degenen, die de illusie koesteren, dat het *a n d e r s* zou zijn indien er een koalitiëkabinet zou komen waaraan door de PvdA zou worden deelgenomen, verklaarden wij:

„De PvdA is geen partij die de belangen van de arbeidersklasse dient of dienen kan, zomin als welke partij dan ook. Zij is de partij die over de wijze waarop het kapitaal het beste kan worden gediend andere opvattingen heeft dan de VVD of het CDA. Wat zij echter van die opvattingen kan verwezenlijken hangt minder af van de mogelijkheden dan wel van de noodzakelijkheden, van datgene wat het belang van het kapitaal vereist. Voor arbeiders is er geen reden om zich illusies te maken. Welke kok er ook in het torentje aan het Binnenhof mag tronen, voor de arbeiders zal hij scherpe spijzen klaar maken.

Toen wij dit destijds schreven (in de maand juni '89) werd er nog gespekuleerd over de mogelijkheid dat niet Lubbers, maar Kok de nieuwe premier zou worden en hij dus het beroemde torentje zou betrekken. Dat is niet het geval geweest. Maar een koalitiëkabinet, met deelneming van de PvdA, kwam er wél en aan illusies en aan hooggespannen verwachtingen was er geen gebrek.

Op 6 november 1989 ging de achterban van de PvdA met deelneming van deze partij aan het derde kabinet-Lubbers akkoord; het met het CDA gesloten regeerakkoord werd acceptabel bevonden. Partijvoorzitster Marjanne Sint noemde de voorgestelde kandidaat-bewindslieden een „ijzersterke ploeg” en de namen daarvan werden met applaus begroet. Er waren blijde gezichten, er waren grote bossen bloemen en er werd gezoend. Het is allemaal nog geen twee jaar geleden. Maar het lijkt een eeuwigheid. De roes is voorbij. Er

zijn geen blijde gezichten meer. De geestdrift van toen heeft plaats gemaakt voor ernstige bezorgdheid. De PvdA maakt een crisis door, die veroorzaakte heet te zijn door de met instemming van de PvdA-ministers opgestelde plannen van het kabinet met betrekking tot de WAO.

Veroorzaakt heet te zijn, zeggen wij, omdat wij van mening zijn, dat in alle beschouwingen waarin de aantasting van de sociale zekerheid voor arbeidsongeschikten de o o r z a a k van deze crisis wordt genoemd, voorbijgegaan wordt aan de w e z e n l i j k e oorzaak ervan. Zeker, in de vele honderden bij het partijbureau binnengekomen brieven en in de vele tientallen in diverse dagbladen verschenen ingezonden stukken wordt — al zijn er enkele uitzonderingen — tegen de in uitzicht gestelde maatregelen fel en niet zelden in zeer krasse bewoordingen geprotesteerd. Maar die zijn op z'n hoogst de a a n l e i d i n g en welbeschouwd eigenlijk niet meer dan de bekende druppel die de emmer heeft doen overlopen. Sinds die 6e september '89 waarop de vreugde over het eindelijk weer meeregeren van de PvdA hoogtij vierde, is het onbehagen van de achterban gestaag toegenomen. Het op de 14e juli genomen kabinetsbesluit met betrekking tot de WAO had een explosie van onbehagen tot gevolg, zoals ooit een andere explosie volgde op een gebeurtenis die ruim twee eeuwen geleden toevallig ook op de 14e juli plaats vond: de bestorming van de Parijse Bastille.

Over de aard van dat onbehagen laat een ingezonden stukje van een Zwols echtpaar, dat op 24 juli j.l. in het weekblad *Vrij Nederland* werd opgenomen, geen enkele twijfel bestaan. Van de WAO werd in dat stukje niet gerept. De beide echtelieden trouwe leden van de PvdA, uitten er hun grote verontwaardiging over, dat in de Zwolse gemeenteraad, mede met de stemmen van de PvdA-fractie, een bedrag van zegge en schrijve *tweeëneenhalf miljoen gulden* beschikbaar werd gesteld voor de aanleg van een *golfterrein* (dat stellig uitsluitend door beter-gesitueerden en managers, doch nimmer door arbeiders zal worden benut). En dat, verklaarden de inzenders, nadat kort tevoren een subsidie van maar *500.000 gulden* voor een zwembad werd afgewezen, hoewel het ging om een zwembad, dat gezien de toegangsprijzen door alle lagen van de Zwolse bevolking zou kunnen worden gebruikt. Inzenders noemden een dergelijk beleid „onbegrijpelijk” voor „een socialistische parti”.

Van soortgelijke strekking was ook het betoog van het „verontruste” PvdA-Kamerlid *Bert Middell* in een vraaggesprek met een redakteur van het weekblad *HP/De Tijd*, gepubliceerd op 9 augustus j.l.. Het was een betoog dat — vanwege Middels positie uiteraad — opzien baarde en beroering wekte, een beroering die de landelijke partijsecretaris (in het tv-programma *NOS-laait*) op een desbetreffende vraag van Maartje van Wegen trachtte te sussen met twee op laatdunkende toon uitgesproken woorden: „Géén niveau”. Maar die „karakteristiek” (als men het zo noemen wil) raakt volgens ons kant noch wal. Wat men Middell verwijten kan is niet dat zijn zienswijze (waaromtrent overigens eerder al het dagblad *Trouw* berichtte, zij het volgens Middell niet op korrekte wijze) geen niveau zou hebben, doch dat zij z w a k is omdat ook hij voorbijgaat aan de wezenlijke oorzaak van de crisis al kijkt hij dan een beetje verder dan de direkte aanleiding.

Middell (we geven zijn opvatting weer aan de hand van het stuk in *HP/De Tijd*) vindt, „dat de PvdA volstrekt vervreemd is geraakt van die groepen in de samenleving die in zekere zin de legitimatie vormen voor haar bestaan”. „Wij waren”, zegt hij, „een partij voor de gewone mensen, tegenwoordig lijkt het wel alsof je je daarvoor moet schamen . . . En dan steeds weer dat modieuze geleuter over . . . de calculerende burger — alsof er geen mensen meer bestaan voor wie helemaal niet valt te calculeren . . . Zolang die mensen er zijn, is er een noodzaak voor de sociaaldemocratie . . .”

Op een andere plaats heet het bij Middel: „De heroriëntatie die in 1987 met ‚schuivende Panelen‘ is ingezet, was vooral bedoeld om van de PvdA weer een natuurlijke regeringspartij te maken. Nou, dat doel is bereikt, we zitten in de regering. Maar er is in de samenleving geen geloof gekomen in de PvdA als regeringspartij.” Aan het slot van het gesprek zegt Middel: „We zouden op dit moment (als voorzitter bedoelt hij) best een type als André van der Louw kunnen gebruiken . . . Van der Louw had hart voor het socialisme.”

Bert Middel — we zijn geneigd dat te verklaren uit het feit dat hij politicus is en niet tot de gewone achterban behoort — drukt zich vager uit dan het hierboven geciteerde echtpaar uit Zwolle. Niettemin: ook hij vindt dat het beleid van de ‚socialistische‘ PvdA (een beleid, dat de twee Zwollenaren „onbegrijpelijk” noemden) in strijd is met het beleid, dat een ‚socialistische partij als zij‘ zou moeten voeren. Maar de PvdA is niet socialistisch en zij is het nooit geweest, zomin als haar voorgangster (de SDAP) en zomin als welke sociaaldemokratische partij ook. Van de Duitse sociaaldemocratie verklaarde ooit — op goede gronden — wijlen keizer Wilhelm II: „Ik heb niets tegen de sociaaldemocratie. Zij zouden alleen haar naam moeten veranderen.”

De sociaaldemocratie, de SDAP en haar arfgename de PvdA inclusief, is de progressieve burgerlijke oppositie die in het krijt treedt voor een modern kapitalisme. Wie zich dat realiseert vindt haar beleid niet „onbegrijpelijk”. En wie mocht willen opmerken, dat de zogenaamde ‚welvaartsstaat‘ met zijn omvangrijk stelsel van sociale wetgeving toch onverbreekelijk met een modern kapitalisme is verbonden, zodat de afbraak van dat stelsel toch niet op de weg van de progressieven ligt, die ziet één ding over het hoofd. Dit namelijk, dat de ‚sociale zekerheid‘ niet zozeer geschapen is om zekerheid aan de werkende klasse — aan diegenen die Middel ‚de gewone mensen‘ noemt — te verschaffen, maar om de heersende klasse en het ondernemersdom de zo groot mogelijke zekerheid van arbeidsrust en sociale vrede te verzekeren. De zogenaamde welvaartsstaat is er ten behoeve van het kapitaal en als de belangen van het kapitaal dat vereisen, dan moet ‚de welvaart‘ iets verminderen en dan moet aan de zekerheid getornd worden.

Waarom houdt de aanhang van de PvdA het massaal voor gezien? Omdat de ‚schuivende panelen‘ waarvan Middel terloops heeft gesproken, zover opzij geschoven zijn, dat het werkelijke karakter van de PvdA nu ook voor zeer velen die tot dusver nog illusies koesterden zichtbaar is geworden. De partij waarvoor tal van leden bedankt hebben (en nog bedanken) of die tal van leden emotioneel en fel bekritisieren, is de PvdA zoals zij is, in plaats van de (niet bestaande) partij waarvoor zij de PvdA ten onrechte hebben gehouden. De crisis waarin de PvdA dientengevolge is komen te verkeren is niet een crisis rond en vanwege de WAO. Het is een crisis die voortspruit uit het verbleken van haar (socialistische) mythe. Lange tijd heeft een groot deel van haar achterban zich overgegeven aan de waan, dat de PvdA iets anders zou zijn dan zij in feite is. Eerder al vielen delen van deze goedgeelovigen de schellen van de ogen. Zolang het om relatief kleine delen ging, behoefde de partijtop zich daar weinig van aan te trekken. In de afgelopen maanden zijn het grote delen geworden.

Het Kamerlid Middel schijnt te veronderstellen, dat met andere personen de crisis van zijn partij zou kunnen worden bezworen. Hij denkt daarbij aan iemand als Van der Louw, bij wie wij evenmin als bij welke sociaaldemokraat of PvdA-er ook, ooit enig spoor van socialisme hebben kunnen ontwaren. Daarvan afgezien: niet de personen bepalen het beleid van de PvdA of van welke partij ook, maar het wezenlijke karakter, de wezenlijke functie van een politieke partij in de samenleving, bepaalt uiteindelijk wat voor en welke personen haar zullen leiden en haar beleid zullen bepalen. In een van de commentaren die er naar aanleiding van de jongste ontwikkelingen bij de PvdA zijn

geschreven, is deze partij „de partij van de yuppies en van de managers” genoemd. Tegen een dergelijke karakteristiek valt naar onze mening weinig in te brengen. Men dient er zich slechts rekenschap van te geven, dat het aan de top komen van deze yuppies en deze managers (al dan niet opgeleid op het kasteel Nijenrode), slechts een gevolg is van datgene wat wij als het *w e z e n* van de PvdA hebben aangeduid. Wat Middel hun „modieus geleuter” heeft genoemd, zal om die reden niet verstommen. Voor zover het niet op partij-bijeenkomsten te beluisteren valt, zal men het kunnen horen op het golfterrein, zodra dat in de Overijsselse hoofdstad in gebruik is genomen.

— o —

A F Z W E R E N M A A R , D A T I S M O D E

Toen we heel wat jaren terug nog op de lagere schoolbanken zaten, vertelde de meester ons daar, hoe de Staten-Generaal van de opstandige Nederlandse gewesten in 1581 — afgelopen julimaand toevallig precies 410 jaar geleden — de zogenaamde „Acte van Verlatinge” tekenden, het dokument waarmee de tyrannieke koning Philips II van Spanje als landheer werd afgezworen. Afgezien van die afzwering van Philips hebben wij, voor zover wij ons herinneren kunnen, een mensenleeftijd lang van geen ander ‚afzwering’ meer gehoord. Maar daarin is inmiddels verandering gekomen. Je kunt radio of televisie niet aanzetten en je kunt de krant niet opslaan, of je verneemt wel iets van afzweren. Afzweren is tegenwoordig de grote mode. En je kunt je niet aan de indruk onttrekken, dat het met heel wat meer gemak gebeurt, dan het destijds de in Den Haag bijeengekomen Staten moet hebben gekost.

De grote mode: daarmee is niets teveel gezegd. D’r wordt wat afgezworen heden ten dage, in Rusland, in Oostduitsland, in diverse landen van Midden-Europa en ook bij ons. HET . . . , zoals men wel weet, is steeds hetzelfde en in feite hoefde HET . . . niet te worden afgezworen omdat er, ook vóór de afzwering, nooit sprake van was.

De jongste ‚afzwering’ is niet die welke onlangs door de Italiaanse bolsjewistische partij gedaan werd, noch die waarvan — wat korter geleden — president Gorbatsjov getuigde in de Opperste Sowjet. Het is die welke hier te lande door de *Socialistische Partij* is aangekondigd en die op haar in september te houden kongres haar beslag zal krijgen. „De Partij”, zo is aan de pers te verstaan gegeven, „zweert het marxisme af en wil verder gaan als een actieve socialistische partij”. Geen erg originele formulering overigens, want het zijn vrijwel letterlijk dezelfde woorden die de Russische leider sprak toen hij iets dergelijks bekend maakte.

Maar was, zal de lezer vragen, de SP tot dúsver dan géén ‚actieve socialistische partij”? Laat ons haar aktiviteit buiten beschouwing laten en ons hier uitsluitend bezig houden met haar ‚socialisme”. De lezer oordele zelf.

„De organisatie van de staat en de overheid moet erop gericht zijn de wil van het volk maximaal tot uitdrukking te brengen.”

Ziehier een letterlijk citaat uit *Handvest 2000*, een stuk dat de SP nog maar betrekkelijk kort geleden op grote schaal verbreidde en waarin haar ‚politiek program’ wordt ontvouwd. Hoe nu? luidt de voor de hand liggende vraag, is de staat, om wat voor staat waar

dan ook het mag gaan, niet de politieke bovenbouw van een maatschappij, waarin klassen met tegengestelde belangen tegenover elkaar staan? Is in zo'n maatschappij, 'de overheid' of 'de regering' niet steeds de dienaar van de heersende klasse? Blijkbaar niet voor de 'Socialistische Partij' :

Zeker, in *Handvest 2000* valt te lezen dat de SP voor opheffing van de uitbuiting is. Maar er valt tevens uit te lezen dat de SP daaronder niet de opheffing van de loonarbeid verstaat, noch de opheffing van de geldhuishouding. En waar *Handvest 2000* niet over spreekt, dat is de klassenstrijd of over het feit, dat de bevrijding der arbeidersklasse slechts het werk van de arbeiders z e l f kan zijn. Wat was de SP dus tot nu toe? Een partij die zich socialistisch noemde, doch in feite een progressief kapitalistische hervormingspartij was. Als zodanig, maar dan toch nog altijd weer met een etiket waarop (ten onrechte) het woord „socialistisch” prijkt wil zij „verder gaan”. Maar dan, zo laat zij weten, met „meer democratie en meer openheid”.

Beide kan de SP — getuige onverkwikkelijke rellen in haar afdelingen Vlaardingen (rond de persoon van Remy Poppe) en Arnhem (rond de persoon van haar raadslid Slooff) -- bijzonder goed gebruiken. Maar dat deze zaken tot op heden bij de SP ontbraken, kan niet daaraan worden ‚geweten’ dat zij het marxisme aanhing. Dat heeft zij hetzij zichzelf verbeeld, hetzij alleen maar willen doen geloven. Maar wat dat betreft onderscheidt zij zich niet van alle overige partijen of personen die ijverig aan het afzweren zijn.

— o —

KLASSEKONFLIKTEN IN FRANKRIJK

Onlangs ontvingen wij een door een Franse kameraad geschreven tekst, waarin aandacht wordt besteed aan de diverse klassekonflikten die zich in de loop van het vorig jaar in Frankrijk hebben voorgedaan en aan de strijdvormen die daarbij ontwikkeld werden. Een volledige vertaling van het interessante stuk zou teveel ruimte vergen. Wij moeten ons derhalve tot een verkorte weergave beperken.

De auteur merkt allereerst op, dat het van belang is om een onderscheid te maken tussen de diverse sectoren waarbinnen van grote of kleine konflikten sprake is geweest. Hij noemt er drie, te weten:

— de *dienstensektor* waarin geen omvangrijke stakingen hebben plaatsgevonden doch waarin tal van lokale konflikten zijn uitgevochten die doorgaans meer de arbeidsverhoudingen dan loonkwesties tot inzet hadden en die soms niet alleen opvielen door hun lange duur, maar die ook — doordat er zelfstandig werd gestreden en nieuwe aktiemethoden werden toegepast — een radikaal karakter droegen;

— de *industriële sektor* waarin het maar betrekkelijk weinig tot openlijke konflikten kwam;

— tenslotte een derde sektor, waarin heftige akties zijn gevoerd door personen die noch direkt bij de produktie, noch direkt bij de distributie waren betrokken :

In elk van deze sectoren was het optreden van de aktievoerenden duidelijk een reaktie op diverse maatregelen die door het kapitaal werden genomen om zijn positie te verstevigen. Die maatregelen moeten worden gezien als een voor het Franse kapitaal gebiedende noodzaak, aangezien het Franse kapitalisme, in het bijzonder het industriële

Franse kapitalisme, van het begin af aan en zelfs tot op heden toe, altijd minder ontwikkeld is geweest en een zwakkere concurrentiepositie heeft gehad, dan het kapitalisme in andere landen, zoals bijvoorbeeld Groot-Brittannië, Duitsland, de Verenigde Staten of Japan.

Genoemde maatregelen hebben ertoe geleid, dat de industrie in staat was zich aan te passen bij de schommelingen van de markt en beter kon reageren op eventuele arbeidskonflikten. Het laatste onder meer door op grote schaal gebruik te maken van tijdelijke arbeidskrachten. Tijdens een staking van de dokwerkers in Duinkerken bijvoorbeeld kwam de ertsaanvoer stil te liggen. Om te voorkomen, dat een van de hoogovens daar zou moeten worden gedoofd, maakte het staalconcern gebruik van 200 arbeiders, wier taak het alleen maar was het vuur te onderhouden. Ze waren niet in vaste dienst, er werden geen sociale premies voor hen betaald en ze konden ieder moment ontslagen worden.

Tussen 1984 en 1989 vormden de — weliswaar gestegen — loonkosten een steeds kleiner deel van het totale bedrag dat door het bedrijfsleven werd omgezet. Daardoor konden financiële reserves worden gekweekt, die de ondernemingen in staat stelden bepaalde categorieën werknemers te bevoordelen, met het oogmerk ze aan het bedrijf te binden. In 1990 bedroeg de inflatie 3,8 pct. Het loon van een ongeschoolde arbeider steeg gemiddeld 2,5 pct., maar dat van sommige groepen steeg meer. Administratief personeel kreeg 4,5 procent meer, technisch personeel 6 pct. en stafleden 9 pct. Deze loonverschillen hadden tot gevolg, dat er ook verschillen in strijdbaarheid te konstateren vielen. Die verschillen werden nog in de hand gewerkt door veranderingen in de arbeidsverhoudingen, zoals een iets langere werktijd en ploegenarbeid.

Wat dit laatste betreft: in een van de fabrieken van Peugeot bijvoorbeeld wordt inmiddels gewerkt met vier ploegen. Vier etmalen achtereenvolgens komen afwisselend een dagploeg en een nachtploeg op. Na die vier etmalen wordt er gewerkt door een andere dagploeg en een andere nachtploeg en vervolgens zijn de twee eerste ploegen weer aan de beurt. Op deze wijze is de fabriek ook op zaterdagen en zondagen in bedrijf, maar hebben de arbeiders telkens ook verschillende dagen vrijaf. Het aantal gefabriceerde auto's per dag is hierdoor met 250 gestegen.

Technische vernieuwingen, zoals automatisering, hebben niet alleen het aantal arbeidsplaatsen in de industrie verminderd, maar hebben ook geleid tot verandering van de strijdmethoden die door de arbeiders worden toegepast.

Zoals boven al is opgemerkt: vooral de dienstensektor heeft vele conflicten gekend. Die hadden weliswaar niet steeds dezelfde omvang als de grote stakingen van het soorwegpersoneel, de akties van de verpleegkundigen of die van belastingambtenaren, ze vertoonden niettemin toch wel dezelfde typische kenmerken die zowel ondernemers als vakbonden bedreigend vonden: ze hadden een zelfstandig karakter, de betrokkenen pasten soortgelijke methoden toe als de verpleegsters hadden gedaan (of deden) met hun zogenaamde 'coördinatie'. Het succes van de coördinaties was echter beperkt of achterwege gebleven. Als gevolg daarvan, en ook doordat het in deze sektor veelal om relatief kleine, zelfstandige en plaatselijke ondernemingen gaat, waren ook de arbeidsconflicten lokaal en was het aantal betrokkenen doorgaans beperkt, al waren ze dan soms wel van lange duur.

Tot deze conflicten in de dienstensektor behoort een staking van de Parijse vuilnismannen, die 24 dagen heeft geduurd. Zij eisten loonsverbetering en hervatten het werk nadat hun een verhoging van 150 franc per maand (2,5 pct.) was toegekend.

In het ten zuiden van Parijs gelegen *Rungis*, waar zich de *Hallen* bevinden via welke de levensmiddelenvoorziening van de Franse hoofdstad paalts vindt, staakten van 18 tot 25 september (1990) eveneens de vuilnismannen, die hier — anders dan hun Parijse

kollega's — in dienst van een private onderneming zijn. Zij sleepten een extra maandelijks verhoging van 500 franc in de wacht.

Van 18 september tot 1 oktober staakte een deel van de chauffeurs van de Parijse vuilnisauto's. Het ging om die chauffeurs die — in tegenstelling tot chauffeurs in andere stadswijken — (nog) in dienst van de gemeente waren. Slechts de door hen bediende wijken werden door de staking getroffen. Sommige chauffeurs uit andere wijken, in dienst van diverse partikuliere ondernemingen, traden hier en daar als werkwillige op.

Ziedaar een situatie, die voor deze sektor typerend is: binnen een betrekkelijk klein gebied wordt één en dezelfde soort taak verricht door arbeiders die, met geheel andere lonen en arbeidsvoorwaarden, in dienst zijn van verschillende werkgevers, hetzij de overheid, hetzij partikulieren en die, hoewel ze soms praktisch op hetzelfde moment strijd voeren, dat niettemin volstrekt gescheiden doen.

Bij de luchtvaart, waar sprake is van reorganisatie en van concentraties, zag men iets dergelijks. In april én in juli werd actie gevoerd door de vluchtleiders, soms door die van slechts één enkele controlepost. Het luchtverkeer ondervond daar ernstige hinder van. Op 11 december moest als gevolg van dergelijke acties tweederde van de uitgaande vluchten der Parijs vliegvelden geannuleerd worden. In dezelfde perioden werd — telkens op vrijdagen — gestaakt door (grond)personeel van de firma *Air Inter* dat een loonsverhoging en betere arbeidsvoorwaarden eiste. Tussen 15 en 27 november werd er, uit protest tegen bepaalde reorganisaties, gestaakt door personeel van het vliegveld van Nice en door bevrachters op het Parijse vliegveld *Général de Gaulle*. Het feit dat het iedere keer ging om conflicten bij totaal andere ondernemingen, was ook hier de voornaamste reden, dat er gescheiden werd opgetreden.

In de transportsector werd er aanhoudend gestaakt, niet alleen bij de luchtvaart. Maar elke staking had praktisch een lokaal karakter. Dat was onder meer het geval met de staking bij het stadsvervoer van *Montpellier*. Die staking duurde 14 dagen en ding gepaard met een bezetting van de remises, waaruit de arbeiders met geweld werden verdreven.

Eind juni blokkeerde het personeel van *Sealink*, dat voor betere arbeidsvoorwaarden streed, de haven van Calais. In oktober blokkeerden de 1.100 dokwerkers van Duinkerken ook deze, in grootte derde haven van Frankrijk. De blokkade duurde 33 dagen en maakte dat ook de veerdiensten naar Engeland werden stilgelegd. De dokwerkers protesteerden tegen ontslagen als gevolg van een reorganisatie en tegen een daarmee gepaard gaande ingrijpende wijziging van hun arbeidsverhoudingen door privatiseringen. Ze hervatten het werk zonder enig resultaat te hebben beriekt, toen het staalbedrijf in Duinkerken, dat — naar reeds gemeld — een van de hoogovens al op 'een laag pitje' had gezet, een tweede hoogoven dreigde te doven. En niet enkel in het noorden van Frankrijk was er sprake van actie in de havens. Die van Corsica werden van 3 tot 12 november geblokkeerd.

Na de spoorwegstaking van 1985/86 waren er bij de Franse spoorwegen een hele reeks acties. Nu eens ging het om een 24-uurs-staking die werd uitgeroepen door de vakbonden wier oproep de ene keer beter werd gevolgd dan de andere, dan weer waren het plaatselijk 'wilde' acties waaraan unaniem werd deelgenomen. Dat was bijvoorbeeld het geval in Nice — of eveneens in mei — in Chambéry en omgeving. Aldaar werd tien dagen lang getsaakt tegen een reorganisatie en daarbij werd de plaatselijke direktie door bezetters opgesloten gehouden in het kantoor. Maar in geen van deze gevallen breidde de beweging zich naar elders uit.

Er waren voorts 'wilde' stiptheidsakties, waarbij het vaak ging om veiligheidseisen. Het treinverkeer in de direkte omgeving van Parijs werd er door ontregeld. Tezelfdertijd waren er heel wat arbeidsconflicten bij het stadsvervoer in diverse plaatsen, zoals in

Montpellier bijvoorbeeld, welk konflikt hiervoor al terloops is genoemd. Meestal waren het felle konflikten, die spontaan uitbraken. De Parijse métro werd er door lam gelegd en Parijse bussen, maar ook het stedelijk vervoer in het meerendeel van de provinciesteden. Overal werden steeds dezelfde eisen gesteld betreffende arbeidsomstandigheden en de veiligheid. Niettemin bleven de akties stuk voor stuk geïsoleerd.

Bij de gezondheidszorg kregen de omvangrijke ‚wilde’ stakingen van de voorafgaande jaren een vervolg in de vorm van akties op kleinere schaal. Maar dat waren geen stiptheidsakties en ze waren ook niet zuiver lokaal. De leerling-verpleegsters van de ziekenhuizen, die een betere betaling verlangden, begonnen in januari een staking, die zes weken zou duren. Het administratieve ziekenhuispersoneel (8000 personen) streed om dezelfde reden op eigen wijze: het weigeren deklaraties te verwerken en vormde een kollektief om de aktie in de verschillende ziekenhuizen te koördineren. In juni staakte het personeel van de ziekenhuis-wasserijen (600 personen), dat de toegang tot de bedrijfsruimten blokkeerde. Het onderhoudspersoneel van de ziekenhuizen (5000 man) ondernam akties van uiteenlopende soort uit ontevredenheid over de werkomstandigheden.

Bij de omroep en de televisie werd op willekeurige momenten aktie gevoerd tegen ontslagen, om kracht bij te zetten aan looneisen of uit protest tegen de werkomstandigheden. In mei werd gedurende dertien dagen een studio bezet, hetgeen leidde tot een fel konflikt tussen de bezetters en ‚hun’ vakbond. Tegen het eind van het jaar werd er voor een betere salaris en betere werkomstandigheden drie weken gestaakt bij de Franse radio.

Er werd ook nog aktie gevoerd door het bankpersoneel en het personeel van de sociale verzekeringsinstituten. Reorganisaties en technische vernieuwingen bij het bankbedrijf hebben tot gevolg gehad, dat de totale personeelssterkte verminderd is, dat er hoe langer hoe meer jongere krachten in dienst worden genomen en dat hun opleiding heel anders is dan voorheen. Er is ook sprake van een grotere werkdruk. Om die reden verlangden 300 bedienden van een hoofdstedelijk kantoor van de *Banque Nationale de Paris* een loonsverhoging. Ze begonnen op 12 december een staking die 44 dagen heeft geduurd. De stakers kwamen bijna dagelijks in vergadering bijeen en vormden een eigen stakingskomitee. Ze gaven ook een eigen stakingskrant uit, die ze met een duidelijke bedoeling, *De Olivelek* noemden. Maar hun pogingen om hun staking naar alle kantoren van de *BNP* en zelfs naar het hele bankwezen uit te breiden hadden geen succes. Niettemin werd het kantoor waar de staking begon voortdurend bezet gehouden en lieten de stakers het niet ontbreken aan optochten door de Parijse straten en andere akties waarmee de aandacht van het publiek werd getrokken.

Een dergelijke achtergrond en een dergelijk verloop had de, eveneens ‚wilde’, staking bij de kassen van een sociale verzekeringsmaatschappij in het departement Essonne. Dit konflikt duurde niet minder dan vier maanden en was een protest tegen nieuwe werkomstandigheden, die een gevolg waren van reorganisatie. Ook de kantoren van deze maatschappij werden bezet en ook nu deden de stakers tevergeefs hun best om het konflikt naar andere Franse departementen uit te breiden. Hun strijd lust was groot en tot op de laatste stakingsdag bleven zij hun eigen boontjes doppen. Ze hervatten het werk pas nadat aan hun eisen gedeeltelijk tegemoet was gekomen.

In het afgelopen jaar derhalve werd in Frankrijk vooral in de dienstensektor strijd geleverd, hetzij om kracht bij te zetten aan looneisen, hetzij uit protest tegen een wijziging van de arbeidsverhoudingen, hetzij voor de handhaving van arbeidsplaatsen die tengevolge van reorganisaties verloren dreigen te gaan, hetzij om dit alles tegelijkertijd. Overal waar dat het geval was bleven, ondanks sommige pogingen daar verandering in te brengen, de konflikten zuiver lokaal. Wat echter opvalt is de toenemende frekwentie van dit soort

akties, waardoor soms de indruk wordt gewekt, dat ondanks een totaal andere schijn, toch sprake was van een méér dan plaatselijk gebeuren: iets als een algemeen verzet tegen ontwikkelingen die overal min of meer van dezelfde aard zijn en dus algemene oorzaken hebben en van algemene betekenis zijn. Het geheel overziende, zou men dat dan kunnen vergelijken met een heidebrand of een veenbrand, die ook ondergronds voortwoekert en nu eens hier, dan weer daar opeens uit de bodem opvlamt. Het spreekt vanzelf, dat degenen die plaatselijk in aktie komen, een dergelijk beeld niet voor ogen hebben, zeker niet wanneer zij er niet in slagen hun kollega's elders in de strijd die op dat ogenblik gevoerd wordt te betrekken. Wat wij hier formuleren is een beoordeling achteraf.

Maar één ding is duidelijk: hoe meer sociale conflicten zich voordoen en hoe sneller zij elkaar opvolgen, des te duidelijker verandert hun betekenis. Bij een snelle opeenvolging van lokale stakingen in bijvoorbeeld de transportsektor ontstaat een totaal andere situatie dan waarmee men te maken heeft bij beperkte plaatselijke conflicten op ver uit elkaar liggende tijdstippen en ver van elkaar gelegen plaatsen.

In hoeverre een dergelijke toeneming van het aantal lokale conflicten in Frankrijk in de naaste toekomst te verwachten valt, is niet te voorspellen. De reorganisatie en herstrukturering van het kapitaal waarop in de aanhef van dit artikel is gewezen vormt, zo hebben wij gezien, ook een antwoord van de kant van het ondernemersdom op de traditionele strijdvormen van de arbeiders. Nieuwe strijdvormen ontstaan niet onmiddellijk. Het is niet toevallig, dat zich in de industriële sektor betrekkelijk weinig conflicten hebben voorgedaan en dat er juist in de dienstensektor veel sociale onrust is geweest. In de dienstensektor, waar — we hebben er al op gewezen — de gemiddelde leeftijd van de loontrekkenden lager is dan in de industrie speelt de traditie (bedoeld is in het bijzonder de vakbondstraditie) een veel geringere rol. Nieuwe strijdvormen worden daar dientengevolge eerder ontwikkeld.

Zij die noch in de dienstensektor, noch in de industriële sektor werkzaam zijn, maar wél de nadelen van de kapitalistische verhoudingen aan den lijve ondervinden, hebben in het algemeen nauwelijks de middelen of de mogelijkheden een zekere macht te doen gelden. Als zij in beweging komen, dan is het vrijwel steeds met demonstraties, die hetzij vreedzaam verlopen, hetzij tot een gewelddadige botsing met de handhavers der openbare orde leiden. De straat is hun aktieterrein, niet het bedrijf. Niet met een ondernemer of met het ondernemersdom zien zij zich gekonfronteerd. Hun optreden, hoe spektakulair ook soms, kan vaak genoeg geen *klassenstrijd* worden genoemd. In Frankrijk zijn deze categorieën het afgelopen jaar, evenals in de jaren daarvoor, meer dan eens in aktie geweest. Nu eens liepen zij aan de leiband van de vakbeweging of van *politieke organisaties*, dan weer handelden zij op eigen initiatief en dopten zij hun eigen boontjes. Maar nieuwe strijdvormen als reactie op verhoudingen bij de produktie of distributie zag men daarbij niet. Deze vielen uiteraard ook niet te verwachten.

Overigens: het is vanzelfsprekend heel goed mogelijk, dat het voorlopig in Frankrijk niet tot toeneming en uitbreiding van de lokale conflicten komt, dat ook de dienstensektor hetzelfde beeld zal vertonen als de industrie. Dat betekent allermindst dat er dan geen sprake zou zijn van *klassenstrijd*. Die wordt *altijd* gevoerd. Ook indien er in een bepaalde sektor of bedrijfstak geen *openlijke* conflicten aan de orde zijn, is er nog altijd de dagelijkse, voor de buitenwereld onzichtbare, konfrontatie tussen kapitaal en arbeid, de stille weerstand, die bepaald niet minder belangrijk is en geen geringere betekenis heeft dan die welke aan niemand kan ontgaan.

WORDT ER TERECHT GESPROKEN VAN EEN NIEUWE REVOLUTIE IN RUSLAND?

De week van 19 tot 25 augustus 1991 was nog maar goed en wel voorbij of het Amerikaanse weekblad *Time* verscheen met een nummer, waarin aan de hand van een indrukwekkende reeks artikelen en foto's aandacht werd besteed aan alles wat er in die periode in Rusland plaats vond. Op de omslag: een foto van een lachende *Boris Jeltsin* en in grote letters de woorden *De Russische Revolutie*. De redactie van het Amerikaanse tijdschrift was overigens niet de enige die datgene wat er in Moskou, in Leningrad en elders daarginds geschiedde, een *revolutie* noemde. Was dat terecht of niet?

Voor een dergelijke karakteristiek spreken inderdaad een aantal feiten.

— De gebeurtenissen volgden elkaar op met een snelheid die kenmerkend is voor het tempo waarmee omwentelingen zich plegen te voltrekken;

— het verloop ervan werd uiteindelijk *n i e t* bepaald door het optreden van Boris Jeltsin, noch door de tot de putschisten gerichte 'waarschuwingen' of door voor de hervormers bestemde sympathiebetuigingen van westerse politici; het waren de in beweging gekomen *m a s s a ' s* die de doorslag gaven; schijnbaar inspireerde Jeltsin de massa, in werkelijkheid vertolkte Jeltsin, dank zij een zuivere politieke intuïtie, wat de massa wilde, dacht en voelde.

— wat altijd bij omwentelingen het geval is, ook ditmaal konden zij die het verleden wilden doen herleven of op z'n minst de ontwikkeling wilden afremmen onvoldoende rekenen op de gewapende macht; delen daarvan kozen terstond de zijde van hun tegenstanders, dat wil zeggen: de zijde van 'het volk';

— wat typerend is voor alle revoluties, zag men ook hier: de massa bleek als bij toverslag vrij van ieder spoor van angst, liet zich niet intimideren door de aanblik van oprukkende tanks; men zag taferelen die men al eerder had kunnen zien tijdens de Oostduitse arbeidersopstand van 1953 of tijdens de Hongaarse revolutie van 1956;

— kenmerkend was ook, dat niet alleen bekende personen — de enigen die voor journalisten en fotografen bestonden — optraden als woordvoerders van de massa, maar dat zelf plotseling redenaars bleek voort te brengen, die van zichzelf nooit gedacht hadden zulk een rol te zullen spelen¹⁾; het was in Moskou en elders precies zoals lang gelden door Henriëtte Roland Holst beschreven is: de tot massa geworden menigte ervoer „verbaasd en verrukt . . . haar peilloze kracht en stoutmoedigheid”²⁾;

— de massa roerde zich niet alleen in de straten van Moskou, Leningrad of andere steden, er was ook wel sprake van stakingen, bijvoorbeeld in een deel van de Russische mijnen;

— Om nog even op een punt van overeenkomst met de Hongaarse revolutie van 1956 te wijzen: in Boedapest haalde men destijds een standbeeld van Stalin van zijn sokkel, in Moskou en in Leningrad gebeurde dat met standbeelden van Felix Dzjerzjinski, Jakov Sverdlov en van Lenin.

Men moet er zich echter terdege rekenschap van geven, dat wat er in augustus in Rusland plaats vond, alleen maar *dán* een *revolutie* kan worden genoemd, indien men daaronder een *politieke omwenteling* verstaat, niet een *sociale*. De *perestrojka*, de verandering, waarvan al een aantal jaren veel wordt gesproken, maar waarmee nauwelijks of in het

1) Op het feit werd gewezen door een doodgewone Moskoviet die werd geïnterviewd door een Duitse tv-verslaggever.

2) H. Roland Holst, *De strijdmethoden der sociale revolutie*, blz. 16.

geheel geen voortgang werd gemaakt, komt hierop neer dat de e n e vorm van kapitalisme voor een a n d e r e vorm zal plaats maken. Het staatskapitalisme moet werden vervangen door de ‚vrije markteconomie‘.

In dit nummer van *Daad en Gedachte* ontbreekt ons — doordat een deel ervan reeds voor de druk gereed was gemaakt — de ruimte om in te gaan op de vraag hoe of het te verklaren valt, dat de perestrojka pas op de plaats gemaakt heeft. Welke sociale groepen de verwezenlijking ervan hebben tegengehouden, althans aanzienlijk belemmerd of vertraagd, en voor welke sociale groepen (met tegengestelde maatschappelijke belangen) zij van de grootste betekenis is, kan hier niet onder het oog worden gezien. Wij moeten volstaan met de vaststelling, dat de perestrojka voor Rusland als iets onvermijdelijks moet worden gezien en dat de stappen die, ondanks tegenwerking, halfslachtig en aarzelend in die richting werden gezet, niet ongedaan kunnen worden gemaakt.

Zij die in augustus j.l. een staatsgreep pleegden, verzekerden meteen zeer nadrukkelijk, dat ze daar niet op uit waren. Zij wilden echter, daaraan viel bepaald niet te twijfelen, de sinds lang bestaande en al zeer geruime tijd totaal vermolmde politieke structuren handhaven. Aangezien die politieke structuren met de broodnodige economische veranderingen op de duur volstrekt onvereenigbaar zijn, werd aan hun verzekering zeer terecht niet het minste geloof gehecht.

Op 12 augustus j.l. — precies één week voordat als gevolg van de coup poging de dingen in Rusland in een stroomversnelling raakten — verscheen in het Britse dagblad *The Independent* een artikel van de op 20 december van het vorige jaar afgetreden Russische minister van buitenlandse zaken Edoeard Sjevarnadze ³⁾. Daarin vergeleek hij niet alleen de situatie in Rusland met „de hernieuwde activiteit van een enorme, langslappende vulkaan“. „Onze redding“, zo betoogde hij, „ligt in het doorzetten van democratische ontwikkelingen en het vormen van nieuwe democratische structuren. Dat is wat mij — en de groep van mensen die dachten zoals ik — bewoog tot het oprichten van een nieuwe partij, de *Demokratische Hervormingsbeweging*. Ik besepte dat het steeds moeilijker werd om vooruit te komen met de communistische partij als basis.“

De „langslappende vulkaan“ is wellicht nog eerder tot uitbarsting gekomen dan Sjevarnadze heeft verwacht. Voor democratische structuren en voor het doorzetten van democratische ontwikkelingen, voor de — door Sjevarnadze noodzakelijk genoemde — „vrijheid van meningsuiting, een vrije pers, gewetensvrijheid, vrijheid van vereniging en vele andere vrijheden“ is de massa de straat op gegaan en heeft zij het welslagen van de staatsgreep weten te verijdelen. Met dit gevolg — eveneens kenmerkend voor een politieke omwenteling — dat Michail Gorbatsjov na zijn bevrijding moest konstateren, dat hij uit de Krim „in een ander land“ was teruggekeerd dan hij gekend had voor zijn gevangenschap aldaar.

In de bewogen augustusweek waarin de *politieke* verhoudingen in Rusland een ingrijpende wijziging ondergingen is, zo kan men van alle kanten horen, een eind gekomen aan „het kommunisme“. Maar er wás in Rusland geen kommunisme! Wat er verdwenen is of tot verdwijnen is gedoemd, dat is een partij die zich geheel ten onrechte ‚kommunistisch‘ noemde. Haar verdwijning is een tussenstation op de weg naar de democratische verhoudingen die niet slechts, zoals Sjevarnadze heeft betoogd, de *voorwaarde* vormen voor andere kapitalistische verhoudingen, maar daarmee ook onlosmakelijk zijn verweven.

Een tussenstation zeggen we. De overgang van de tot dusver nog altijd in Rusland

3) Wij citeren Sjevarnadze uit een Nederlandse weergave van zijn artikel die, eveneens op 12 augustus, in *NRC/Handelsblad* verscheen.

bestaande vorm van kapitalisme naar de westerse vorm daarvan is een proces, dat zich zowel op economisch als op politiek niveau voltrekt. Het is, na geruime tijd uiterst traag te zijn verlopen, de afgelopen maand in een stroomversnelling geraakt. Ten einde is het nog op geen stukken na. Zoals steeds bij dit soort maatschappelijke processen, zal men verschillende fasen kunnen onderscheiden.

Voor de eerste akte, waarin Gorbatsjov de hoofdrol vervulde en een man als hij daarvoor de aangewezen akteur was, is in augustus het doek gevallen. Nog staan daarginds dezelfde personen op het historische toneel, maar er heeft, onontkoombaar bij politieke omwentelingen, inmiddels een rolverdeling plaats gevonden. Voor Gorbatsjov, zo hebben inmiddels ook diverse min of meer deskundige Russen te kennen gegeven, lijkt geen hoofdrol meer te zijn weggelegd. Maar hoe staat het met Jeltsin? Het praten over politieke veranderingen schijnt hij nooit moe te worden, maar over de economische problemen, verbonden aan de overgang van staatskapitalisme naar markteconomie, bewaart hij een opvallend stilzwijgen. Misschien zal hij in de fase die thans is aangebroken een hoofdrol spelen. Maar op deze fase zal weer een andere fase volgen. Politieke en economische hervormingen zijn hierom onverbreekelijk met elkaar verbonden omdat zij elkaars voorwaarde vormen.

Wanneer een nieuwe fase van het aan de gang zijnde Russische hervormingsproces aan zal breken valt uiteraard niet te voorspellen. Het zou, omdat de ontwikkeling nu eenmaal in een stroomversnelling is geraakt, wel eens spoedig kunnen zijn. En spoediger dan men voor mogelijk houdt zouden wel eens weer geheel nieuwe figuren op de voorgrond kunnen treden. Hoe dat ook zij, niet die personen zullen tenslotte de loop der ontwikkeling bepalen; het zal de onvermijdelijke ontwikkeling zijn waardoor bepaalde persoonlijkheden op het Russische toneel verschijnen. Dat is ginds niet anders dan 't elders ooit geweest is.

Zo'n vijftien jaar geleden heeft de Franse historicus Emmanuel Todd met onder meer tal van economische argumenten betoogd, dat de beslissende fase in de geschiedenis van de zogenaamde Sowjetunie was aangebroken en dat het daar bestaande systeem binnen tien of twintig jaar in duigen zou vallen. Todd wijdde aan die zijns inziens onontkoombare ineenstorting van het bolsjewistische systeem een lezenswaardig boek. Hij karakteriseerde daarin niet alleen de Russische samenleving als een klassenmaatschappij, maar hij keerde zich ook tegen allerlei destijds en nog lang daarna in het Westen bestaande vormen van anti-kommunisme à la Kissinger, die op gespannen voet stonden met de Russische werkelijkheid. Het Westen heeft inmiddels onmiskenbaar zijn opvattingen (en zijn houding) ten aanzien van Rusland herzien. De dwaling, dat het Russische staatskapitalisme zoiets als kommunisme zou zijn, waaraan overigens Todd toen hij zijn boek schreef stellig niet ten prooi was, is gebleven. Het is een dwaling die het Westen gemeen heeft met velen van de zich tegen het staatskapitalisme kerende Russische hervormers. Dat bewijst opnieuw, dat zij die in de samenleving direkt betrokken zijn bij de strijd voor bepaalde zaken, zich omtrent de wezenlijke betekenis van die strijd vaak heel verkeerde voorstellingen maken.

— o —